

Моторний Олександр Андрійович

кандидат філологічних наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

МІСТИЧНИЙ СВІТ ПОЕЗІЇ РОБЕРТА ФАЙКУСА

У пропонованій статті розглядається проблематика сучасної чеської поезії, зокрема творчості Роберта Файкуса, представника її так званої «духовної течії». Роберт Файкус, лікар за освітою та митець за покликанням, народився у 1967 році в містечку Їндржіхув Градец, що на Моравії і, відповідно, представляє сьогодні моравську гілку чеської поезії. На відміну від багатьох своїх сучасників-поетів, Роберт Файкус не може похвалитися великим поетичним доробком. За період від 1997 року і станом на 2011 рік автор видав лише дві збірки. Однак при цьому його ім'я можна зустріти у літературно-критичних статтях, його творчість викликає інтерес читача та літературних критиків. Деякі твори Р. Файкуса можна знайти у вільному доступі в режимі онлайн на сторінках антологій сучасної чеської поезії.

Ключові слова: сучасна чеська поезія, містика, метафізика, Роберт Файкус.

MYSTIC WORLD OF ROBERT FAJKUS'S POETRY

Oleksandr Motornyu

PhD, assistant professor

Lviv Ivan Franko National University, Lviv

The article deals with the problems of contemporary Czech poetry, in particular the works of Robert Fajkus, the representative of so-called "spiritual flow". Robert Fajkus, a doctor of education and an artist in his soul, was born in 1967 in the town of Jindřihův Hradec, Moravia, and today represents the Moravian branch of Czech poetry. Unlike many of his contemporary poets, Robert Fajkus can not boast a great poetic work. For the period from 1997 and as of 2011, the author published only two collections. However, his name can be found in literary criticisms, his work is of interest to the reader and literary critics. Some works by R. Fajkus can be found in free online access on the pages of anthologies of contemporary Czech poetry.

As it has been said before, Robert Fajkus belongs to the so-called "spiritual flow" of contemporary Czech poetry, mysticism, deep metaphoricalism, the tendency to contrast the image of the lyrical hero to the world around him, pessimism, and also motives of good and evil, life and death are characteristic of his work, as well as attention to the nature and place of man in the world. Such kind of elements were present in poetic works of Czech writers of the second part of 20th century (Antonin Sova, Otakar Březina, Karel Toman, Stanislav Kostka-Neuman, later on we have poetic legacy of Vladimír Holan, some works of Jiří Orten, František Halas and others). Metaphysical image of night, darkness, light, nature, God, infernal beings, opposition of good and evil, human's place in this world – all this was one of the main topics in Czech poetry of the last century and continues to prevail in some poetic works till now. The work of Robert Fajkus is a vivid example of the peaks reached by Czech poetry during the last century and at the same time illustrates the typical trends of the development of Czech poetry today.

Key-words: contemporary Czech poetry, mysticism, metaphysics, Robert Fajkus.

Сучасна чеська поезія є цікавою і багатогранною, що підтверджують чеські літературознавці [12], але водночас складною для вивчення, оскільки аналізувати її можна лише спостерігаючи за її формуванням. Горизонти і межі чеського поетичного слова початку XXI ст. будуть сформовані можливо через декілька десятиліть, а станом на цей час ми дивимось на її зародження після повалення комуністичного режиму у 1989 р. і на розвиток. Тим не менше, певні закономірності цього розвитку можна спостерігати вже. До прикладу є можливість простежити її коріння в глибині десятиліть і навіть століть, звернути увагу на традиції, які сприяють саме такому ходу її розвитку і нові елементи, які виникають на суто чеському культурному ґрунті або запозичуються з інших культур. Одним з традиційних елементів є орієнтація деяких чеських поетів на так звану «духовну школу» («католицьку школу») поезії, коріння якої сягають початку XX ст. і сьогодні, у XXI ст., помітні в творчості молодшої генерації авторів. Як і на зламі минулого та позаминулого століть, певний процент поетів тяжів до відображення у творчості власного духовного екстазу, пошуку відповідей на філософські та релігійні питання, роздумів про світ і місце людини в ньому, а подекуди і про подорожі ліричного героя різними поетичними світами. Прикладом такого автора є Роберт Файкус. Роберт Файкус є сучасний чеський поет власного замкнутого внутрішнього світу, поет рефлексій і самозаглиблення, поет медитативний, який шукає єднання з Богом. На відміну від інших сучасних поетів, Роберт Файкус не може похвалитися великим поетичним доробком. Починаючи з 1997 року і станом на 2011 рік вийшло лише дві його збірки [6, 8]. Окремі поезії автора

представлено в он-лайн антологіях та на сторінках інтернет-видань. Там само можна ознайомитись з відгуками літературознавців про вихід в світ його поезій [1, 7, 10].

З певною мірою відносності його, на нашу думку, можна віднести до так званого «Сліду Богуслава Рейнка» (Reynkova stopa), названої на честь поета першої половини ХХ ст. Б. Рейнка [3], що аналізується детально у працях сучасного чеського літературознавця Ф. Травнічка [9] або «духовної поезії», як її називає інший сучасний літературознавець М. Балаштік [2], тенденції сучасної чеської поезії, для представників якої характерними є риси творчості, вказані вище. Про ці та інші тенденції сучасної чеської поезії можна почитати також у науковій розвідці К. Піорецького [11]. Відповідно метою цієї праці є проаналізувати поетичний світ Роберта Файкуса в контексті сучасної чеської поезії, що розвивається і визначити його характерні риси.

Образ храму та образ дітей. Межа між світом реальним і метафізичним у поезії Роберта Файкуса часто проходить через сакральні локації, зокрема храми і церкви. Образ храму як місця чудес часто постає перед читачем, він є образом межі між незвіданим і таємничим і відомим, «людським», межею між сірим і буденним та святковим і світлим, куди потрапивши, душа ніби лікується від негативного впливу довкілля: *«Падає сніг, першим приходить до церкви сторож, по малу рухається і запалює свічки, полум'я панічно трусить темряву, на вежу лізе павук-органіст. Звучить дзвін, але лише органіст чує скрипіння його механізму, старечу любовну пісню... Органіст включить мотор і корабель затрясється»* (примітка автора – тут і далі переклад наш) [8, с. 7]. Образ храму часто зустрічається паралельно з образом дітей. Діти є істотами чистими, невинними, вони готові сприймати цей світ без зайвих нашарувань і фільтрів, характерних для дорослих, без упереджень: *приходять люди, з*

*хутряних шапок падає сніг, діти беешкетують, але згодом втомлюються, дивляться на статуї, на ікони, примружують очі і все оживає. Ісус з кожним з них таємно говорить [8, с. 7]. Автор використовує також образ дитини для ретроспективи, сам повертається у дитинство, у спогади: *дитиною я сидів в кухні на столі, дідусь курил сигарети. Світло згасло, вікно вітає мене в країні темряви... Біля тебе червоне цятка від сигарети, неначе маяк у темряві, де ангел-охоронець являється маленьким дітям. Очевидно, що великий вплив на виховання поета мав дідусь. Спогади про дідуся, який полюбляв курити, наповнені образом єдиного джерела світла у довколишній темряві і залишили помітний слід у свідомості Роберта Файкуса: *Дитина грає машинками. Там, де окуляри, знаходиться Окулярівка, де капці – Капцівка. Де є кінець усього? А де є тепло сигаретного диму, там близько Марс [8, с. 10]. Дитячі мрії пов'язані також з образом іграшкових літаків: *Під снігом в садах ще можна побачити розтриті залишки бальзових моделей літаків, які ти тут запускав в дитинстві. Вітер. Який тоді виривав з рук літачок, тепер смикає твоє серце [8, с. 13].****

Діти є відкриті усьому. Для яких будь-що є забавою і пізнанням світу, навіть атрибути смерті, неминучість якої вони ще не розуміють, вони не усвідомлюють що є прекрасне і потворне, для них весь світ єдиний і усе в ньому є цікавим, має своє законне місце: *Бути визначеним краєм існування, так ми себе відчуваємо, коли звертаємося до Бога в час болю, хвороби, страху. Те, що в нас з полум'я, яке нашо вхнулося в чорній пільмі на стіну... ти опиняєшся в рідному місті, як і раніше тут тепер вузлова станція. Діти бавляться на могилах, ходять зі свічками і оберігають руками полум'я від вітру, говорять з ним, кожен рай тут доповнений пеклом, над горизонтом туманного ранку з'являється жовте відро, щоб у нього блювати [8, с. 24].*

Образ дороги, залізниці. Мотив дороги, залізниці і маленьких станцій, на яких виходить або сідає ліричний герой часто трапляється в поезії Роберта Файкуса. Маленьке, непримітне містечко, у якому люди виходять лише для того, щоб пересісти на інший поїзд, таке саме, як і Їндржіхув Градец, рідне містечко самого Роберта Файкуса. Цілком можливо, що саме залізнична станція та образ залізниці на батьківщині надихнули автора на подальше використання цих образів у поезії, а постукування коліс потягу під час руху колією нагадує йому життя, що неначе відбиває роки за роками. Поїзд як символ життєвого циклу, що прямує до смерті без шансу повернення назад бачимо в наступному уривку: *Інакше не може бути, ти лежиш у труні з віконцями, всередині гусені, що пожирає шпали поперед себе* [8, с 31]. Подекуди образ залізниці як життєвого шляху набуває міфологізму і стає образом не земного людського часу, а міфічного, епохального, пов'язаного з наближенням апокаліпсису, рідне маленьке містечко замикається саме у собі, утворюючи свій власний мікросвіт, що приречений на знищення і ми, читачі, маємо можливість спостерігати це. У цьому мікросвіті старі, звичні речі та явища міняють свій вигляд і після довгого терпіння та підготовки відкривають в останній з днів свою справжню сутність. Перед ліричним героєм, неначе у передсмертний час, постають картини минулого і відкривається дар бачити майбутнє: *«Ти поспішаєш вниз до вокзалу, мастило, перемішане з водою має дивний запах, ти промочив черевики... ти чуєш трубний голос, напружуєш очі. Неначе личинка з нори, з туману вилазить маска локомотиву. Звідусіль з'являються ангели, ті, що з синіми шапками, ті, що ходять по коліях з неба на землю і з землі на небо. Скільки років пройшло, але подекуди дощить, а ти минулий вдихаєш майбутнє, що змішане з мастилом»* [8, с. 12].

Світ природи. Як і у багатьох інших сучасних представників чеської духовної поезії, природа у поетичному світі Роберта Файкуса є похмурою та непривітною, у ній переважають осінні елементи і осінньо-зимові настрої. Це – природа ночі і темряви, загадкова і безжалісна до пересічної людини: *На озері ... на міліні головастики проганяють свою чорну сперму, хмари чимдалі нижчі і щодалі темніші. І ти вдивляєшся в якусь темноту, ти би помер в тому небі, а твій край би тільки поспривав: стіни покриє болотом, вода перетвориться у трясовину з лишаєм, аїром поросте все довкола. Він добре знає косметику смерті. І ти чекатимеш тут на темряву серед трав рогозу. Перш ніж піти в дорогу далі, тобі треба буде повернутись назад* [8, с. 15]. Як бачимо з уривку, цей похмурий світ попри все пронизаний своєрідним креативним началом, що сконцентровано у темному, незвіданому образі води. У ньому присутня певна сила, що поглинає все, що було до неї і заповнює цей світ собою, своїми болотистого кольору атрибутами життя і смерті водночас. Поетичний світ Роберта Файкуса неначе створений божеством, що протиставляє себе світлому богові, можливо Сатаною. Питання лишається як туди потрапив ліричний герой, чи з доброї волі і на скільки він йому рідний? Судячи зі всього, принаймні знайомий і звичний. Цей світ не є при всій похмурості однозначно негативний, злий, він не протиставлений жодному світлому началу. Це просто світ темряви, де відбуваються свої події і діють власні закони: *Кожен звук у темряві і тишині має свою чорну ноту, зім'ятим папером грає вітер на асфальті, бурулька відблискує зоряним світлом. Ти йдеш по корчмах в місті, мовчиши і слухаєш, іноді прислухаєшся до чужої долі, іноді уявляєш себе тут з другом. Ти йдеш неначе пастор, який хоче доторкнутися до нічних привидів, штукатурки та світла* [8, с 20].

Поетичний світ аналізованого автора набирає подекуди зооморфних рис і постає перед читачем у вигляді хтонічної змієподібної істоти. Ця істота неначе пронизує своїм єством усе навколо. Кожне яскраве і колоритне явище, що бачить читач, є певним аспектом цієї істоти, її частковим втіленням, можливо знаком, який повинен бути розпізнаним ліричним героєм або читачем. В такому випадку ми можемо пережити ефект повного занурення у цей світ. Автор майстерно оперує описовими художніми засобами, задіюючи одразу декілька каналів сприйняття реципієнта. Ми бачимо, відчуваємо на смак цей світ, тут присутні звукові і навіть тактильні відчуття: *«Небо з морем суцільне олово. Відкрилася щелепа, солоний язик вітру облизує берег. Човни у каналі смикають ланцюгами...Небесні жили побіліли і на обрії б'ють кораблі. Чути сирену, а вночі тиша, лише більмо сліпого місяця марно дивиться до чорного дзеркала»* [8, с. 16].

Циклічність природи. У поезії Роберта Файкуса є місце для пейзажної лірики. Автор, як і багато інших його сучасників, любить описи природи, хоча подекуди навіть буває важко назвати таку поезію класичною пейзажною лірикою. Образом осені письменник приділяє найбільше уваги. Осінній період у поетичному світі ділиться на три стадії: рання осінь або фактичне продовження літа, приємна, тепла пора року, коли можна спостерігати в різний спосіб дозрівання плодів, задіюючи, знову ж таки, цілий спектр каналів сприйняття: *«Осіння земля у садах. Бродіння фруктів веде тебе жовто-гарячим вином по тунелю сп'яніння до старих сараїв, що скриплять, розпадаючись, своїми ставнями, перилами і дахами. Ти піднімеш яблуко, що впало за паркан у полі і заглушиши біль терпким терном, булавкою небесної швей...»* [8, с 62]. Далі, логічно, йде жовтень, образ якого пов'язаний з песимістичними пророцтвами: *«Падає дощ. Птах, що лишився зимувати*

доспіває свою пісню під карнизом і бачить, що написано в краплях дощу. Зима буде важка, голодні куниці. Холод, мороз і закохані йдуть, вдивляючись у скло тиші, лиш за руки тримаючись. Слухаючи молитвенне відраховування листочків, вони входять до літанії парку. Йде дощ. Зникли дитячі крики. Ти чуєш шелест своїх кроків по листьях. Час кудись минає» [8, с. 40]. Ще більш сумний листопад бачимо у вірші «Дощ на День усіх святих». Перед нами постають гротескні і подекуди сюрреалістичні візії, пов'язані з образом смерті та потойбічного світу: «Іржавого кольору стіг гниє, весь у дірках, неначе у норах після дитячих забав. Під поваленим деревом мертво опале листя. Чорні постаті гріють спогади на могильній плиті, на них падає дощ, згасають з шипінням свічки. Небо наповнене димом, ворони клюють очі. З холодильника витекло зігниле м'ясо, а з тебе – душа» [8, с. 52]. Складається враження, що осінь в автора асоціюється з людиною похилого віку, яка бачить попереду себе вже лише атрибути неминучого кінця, які неначе уві сні набувають жахливих гіперболізованих рис.

Завершальним є зимово-весняний образ. Він є нероздільним і дещо аморфним, на відміну від осіннього. Зимово-весняний образ не на стільки драматичний і різноплановий, але також таємничий. Пейзаж в цьому випадку є контрастним, неначе у привабливому на перший погляд краєвиді криється щось потаємне і навіть бридке: *На дворі розгублено відкриваються штори сльоти щоб відкрити нам трохи простору, в парах якого осідає світло. Весна задає питання «А що далі? Чи дінеться кудись мій настрій? З язиком на спині дощ намагається вигравірувати щось на дорозі. Ти однак порожня, відкрита пляшка, яка вже не наповнить цей світ»* [8, с. 25]. Як бачимо, ліричний герой не покладає особливих надій на майбутнє і вдовольняється лише риторичними запитаннями і бачить перед собою порожню пляшку, яка символізує водночас

його емоційне спустошення і надію, що згодом усе в цьому житті можна буде наповнити змістом.

Література:

1. Aluze (revue pro literaturu, filozofii a jiné) Aluze 3/2010 – Recenze „Ráno ťuká havran na lebku.“ A přese – ještě pořád tu stojíme [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.aluze.cz/2010_03/09b_recenze.php
2. Balašík M. Typologie mladé básnické generace 90. let
3. Čechlovská M. Grafik a básník Reynek vytvořil nejlepší díla ve svém nejtemnějším období [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://art.ihned.cz/umeni/c1-52435060-reynek> (дата звернення 2. 02. 2019).
4. Fajkus R. Poézie (texty literární časopis) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://casopis-texty.cz/texty/No19/poezie.html>
5. Fajkus R. Poézie Antologie české poezie II. díl (1986–2006) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=6o5xSuNLYEwC&pg=PA288&lpg=PA288&dq=robert+fajkus+poezie&source=bl&ots=OeIhmLdtFh&sig=Gc4MXKcvLtixcNZyE8tLR03y9OU&hl=ru&sa=X&>
6. Fajkus R. Prašivina. Brno, Weles, 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.aluze.cz/2010_03/09b_recenze.php
7. Fajkus R. Podzim II [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.brno poeticke.cz/index.php?lang=cs&id=32&misto=63&kam=basne>
8. Fajkus R. Sivý křik / R. Fajkus. – Brno, 1997,
9. Kožmín Z. Trávniček J. Na tvrdém loži z psího vína. – Praha, 1998. – 318 s.
10. Pobocza. Kwartalnik literacko-artystyczny č. 4 (34) prosinec 2008 ISSN 1505-1676. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kwartalnik-pobocza.pl/pob34/cz/rfajkus_cz.html
11. Piorecký K. Česká poezie v postmoderní situaci / Karel Piorecký. – Praha, 2011. – 299 s.
12. Stehlíková O, Zedník L. Současná česká poezie [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/soucasna-ceska-poezie/>